

DUŠAN VASILJEV

19. VII. 1900, Velika Kikinda — 27. III. 1924, Velika Kikinda

On nije prvi počeo, on je prvi završio, taj pesnik što je pevao čoveka posle rata. Kratka pesnička avantura, kratkog, isprekidanog, zagrenutog daha. Tek krajem zakoračio u život i odmah u njegov krvav kraj. Sav periferiski: Zavičajem u kome je rođen, odrastao i živeo (Kikinda, Temišvar, Čenej). Apsolutnim otsustvom nacionalnog osećanja. Malom nesigurnom, pabirčenom kulturom. Zalutao iz jednog tudjeg rata u jedan malogradjanski život, on je bio pre svega krik.

Grlat, buntovan, slomljen. Pesnik generacije kao sudbine. Pesnik rata kao klanja. Pesnik očajanja kao nemoći. Bolestan, grozničav i neprevreo. Na zastavi poraz, u lozinci revolt, u stihu klonulost. Bez velikih misli, sa tvrdim zamahom, sa banatskom strašću i potmuložću, on je svoj život ispregao iz jednog neodredjenog nanosa čistote, zasećen na početku tupim sećivom rata, neizlečivo neizlečan. Plah i intenzivan, opor, brutalan, on je prodorno vikao svoj protest upućen neodredjenoj adresi krivaca, protest koji je po kratkom spoju krika i nemoći brzo postao grandiloventa rezignacija.

Sam fragment jednog vremena, on je još pritom i kao pesnik fragmentaran. Ekspresionist više po instinktu nego lektiri i uticajima. Stihovi su mu skeleti, suvi, slobodni, goli, bez svih djindjuva i praparaca sem krute odeeće retorike. Rima mu je poštupalica, češće spoticanje, ritam slobodnog stiha služi grču i zagrenutosti. Snaga nije samo iz čvrstog, sigurnog, autentičnog očajanja, nemilosrdnog prepada života na mladost bez oklopa relativnosti. Bez ikakvog rafinmana u svom programu životnom i pesničkom on je ipak imao prste „bele besparne prutove“ koji su produhovali grubu ekspresiju njegovog stiha. Misli „čak sa granice razuma“ dozivao je uzalud — nisu dolazile. Dolazi je samo, navala plaho, žustro, brza somnabulistička groznačica šiknula iz jednog krvavog sna što je bio java.

Jedini njegov san i jedina njegovajava — Rat.

Borisav MIHAJLOVIĆ

Prolog

Svejedno sa ill bez rime,
nema važnosti oprema i sjaj,
ako duša bolna
bolnim osmehom nad prošlošću bdi.

Nema praznika ni nedelja,
i sva je sreća u suncu
što nas pokadak u stari život vrati,
i razbudi u nama ponovo dvodelje
sa livanskih i balkanskih gora.
A trag je dubok i strašan
i neće ga nikad niko zatrpati.

Čovek peva posle rata

Ja sam gazio u krvi do kolena,
i nemam više snova.
Sestra mi se prodala
i majct su mi posekli sede kose,
I ja u ovom mutnom moru bluda i kala
ne tražim plena,
oh, ja sam željan zraka! I mleka!
I bele jutarnje rose!

Ja sam se smejavao u krvi do kolena,
i nisam pitao: zašto?
Brata sam zvao dušma om kletim,
I kllktao sam kad se u mraku napred hrlj,
i onda leti k vragu i Bog, i čovek, i rov.
A danas mirno gledam, kako mi željnu ženu
gubavi bakalini grli,
i kako mi s glave raznosi krov, —
i nemam volje — il nemam snage — da mu
se svetlim.

Ja sam do juče pokorno sagibō glavu
i besno sam ljubio sram.
I do juče nisam znao sudbinu svoju pravu —
ali je danas znam!

Oh, ta ja sam Čovek! Čovek!
Nije mi žao što sam gazio u krvi do kolena
i preživeo crvene godine Klanja,
radi ovog svetog Saznanja
što mi je donelo propast.

I ja ne tražim plena:
oh, dajte meni samo još šaku zraka
i malo bele, jutarnje rose —
ostalo vam na čast!

Groznica

Sećam se da su preko neba
besni leteli ždralovi,
i da je neko od naših lipa
vešala sekao,
i da su me vijali neki valovi,
i da sam jedva utekao
u neku tamu...

... I u bolnici sam se probudio
beskrainje jedne n ďi.
Oči su me pekli
i suzile,
(valjda su me bele žene urekle?)
i po telu su mi puzzle
neke hladne bubre ili mravi.
I drhteći sam čekao petla
da zoru javi,
i da pred mene baci
dve—tri pregršti svetla.
I vetra, da slijuti sa zemlje koru
koja je obvila noć.
I nekog, da mi donese vode...

Nemoć

Pobedjeni smo!

Istina svetu pravu
sahraniili smo i po stoti put,
i predali smo Zaboravu
ono što je bilo;

I verujemo da je sve to
bila šala
pjanoj jednog, ludog Karnevala
koji je u krvi otplovio; i, eto,
sada je opet sve u redu.
I opet su protekli dani,
rastrgnani,
bez spona
između greha i sreće,
kao pre.

A mi, kao bogovi izgnani,
bez vlasti i bez trona,
pevamo opet u Maglu i Noć,
kao pre...

Naraštaji

Sve oko nas, sve živo hodeće,
sa bolom stati
kobnu, sjajnu
pobedu puti.
Nikad se vliše
vesela pesma zahoriti neće:
uvek će, uvek tiše
u sutorima smrtnim da žuti.

I u svemu
što živi, gine, sjaje,
neka je nemoć nasledjena
ubila sve lepe osećaje.
A duša bolna, uvredjena,
jeca, jeca, jeca.

Sve što je živo,
prečutno, bez glasa,
pašće u sutor smrти;
nema spasa, nema spasa!

Kaktusi

Ne, neće ti se duša spotači
o pragove naših katedrala
u sencl,
lepi moj druže iz Senegala.

Zažmuri, ako — kad svane —
ugledaš naše divne barutane;
i ni za stopu nećeš maci;
svugde će ti se
predavati venci
da ti o vrata vise.

Naš život je titranje atoma
tela
kroz polja crna i bela,
i duše
od pobeda do sloma...

Pa ništa, ako i tvoja galija
zaviri
do dna vala;
svejedno da li se duša
kasnije il' ranije smri,
dobri moj druže iz Senegala...

Smrt pokolenja

Mi srečni nismo bili.

Nismo oprali na vrelu bratstva oči,
nego smo u groblju, na hladnoj kamenoj
ploči
slušali kako Majka za Sinom cvili.

I iz groblja došli smo čisti,
kroz oblake dima
nazirao se svetlosti nove luč, —

I vi nas dočekate
ptetnim, trostrukim bijevima.
I vaše ruke, ko železni obruč
koji guši, guši... guši...
obavise se oko naših grudi.

Mi smo tada u duši
prokleti i vas i sebe;
I od bola
promenili smo sto idola,
I na sto staza htědmo stati.

Ali na svakoj po jedna Mati
reče nam da ni mi nismo ljudi.
I tada smo odrekli se svega!

Noć svugde, kao i pre. I tama...
Mi izgibesmo pod crnim zastavama,
a vi slavite pompezan pir...

Noć svugde.

I tama.

I mtr...

Vulgarnost

Mlak je vetar zaljulja snažno čvrsto
tvrdjave
zime, i po zidu se puža;
previru u njegovim udovima nagomilane
snage zdravlja,
i u očima mu blista suza.

Pa druže, sada pred pragom
novog života, punog čemera, žuči,
pokušajmo da se ponesemo s vragom:
nećemo se rečima borti!, kako nas Bi-
blija uči;
nego, dok sneg kopni,
skupi svu snagu iznad sebe se popni.

Ja sam pokušao. Uspeo nisam. Ništa
sad samo moram češće da brišem oči,
jer u visinama kako da nadje skrovistu
onaj ko sebe ne može da preskoči?
A ako predje svoje granice uzane,
reci mi, istinu: da li sunce na istoku
baš grane?

Eto, u tome je sve ono što treba
da vam u srce doneše deo neba;
(o, svi smo takvi!)
radoznalost... gresi... očajanje...
strast... dete i vanbračno stanje...
eh! —
I trvdjavā se ljalja...

MILENA SE NE ODRICE TRADICIONALNIH PLASTICNIH PROSEDEA

KANT: „O LEPOM I UZVIŠENOM“ (MALA FILOZOFSKA BIBLIOTEKA, KULTURA, BEOGRAD 1955)

Ovaj Kantov spis nije čisto estetski. Estetskih razmatranja u ovom knjižici ima vrlo malo, jer je Kant bio cilj da moralno psihološki razmotri čoveka, da otkrije sуштинu njegove prirode, da je posmatra u raznim stanjima njenog delovanja i da njene manifestacije naučno odredi.

Šta je čovek? Kako se on ponaša? Kako se ophodi u društву? Šta mu je prijatno a šta nije? To je Kant htio da sazna i objasni u ovom svom malom delu. Dok mu je sti u ostalim delima apstraktan i dosta težak, ovde je razumljiv, jasan, lak što je od posebnog značaja za čitaoce. Pisac nam je ovde najrazumljiviji. Priroden je.

Ovu svoju knjižicu Kant je napisao u tzv. prekritičkom periodu 1763 god., kada je želio da se formira kao samostalan misilac. Mnoga otkrića koja je tada učinio na polju svoje delatnosti, nauke su kasnije privatili i potvrdile. U to vreme on se interesovao za prirodne nauke i matematiku, ali se zatim njegov interes proširuje na čoveka, moral, estetiku, religiju-filosofiju uopšte.

U ovom svom malom delu, on prvi put raspravlja o estetskim problemima. Svoje prvo bitno shvatjanje on će kasnije izmeniti u svom delu „Kritika moći sudjenja“.

Uglavnom, kao u filozofiji, tako i u svojim estetskim shvatanjima, Kant se razvila pod uticajem engleskih filozofa, moralista i estetičara, Lako, Hjuma, Šeftsberija, Hačesona i drugih. Otuda se objasnjava činjenica da on i moral zasnuva na estetici. Po njemu osnova istinske vrline i njen izvor je osećanje lepog i dostojanstva, koje je urođeno svakom ljudskom biću. Kant je u svojim estetskim shvatanjima empirist, jer veruje tada da se do osećanja lepog ne dolazi apriori, već putem čulnog doživljavanja. Ali će kasnije, u drugom izdanju „Kritike čistog umu“ i u toj oblasti, kao u svojoj filozofiji (tj. teoriji saznanja), otkriti princip apriori, doći do idealističkih zaključaka. I estetske forme su apriori date isto kao i razumske. Tako je Kant napustio tle empirizma i prešao i u oblast estetike na apriorizam, idealizam.

Kant nije do svojih misli o osnovnim estetskim problemima došao na neposredan način, nego doživljavanjem same lepote. On to nije mogao, jer osim donekle pesništva, ostale umetnosti nije poznavao. Ali da bi svoj filozofski sistem dovršio do kraja, on je morao i estetikom da se bavi, iako doduše samo spekulativno. Ona mu je poslužila da svoj sistem transcendentalnog idealizma u izvesnom smislu učini potpunim, dovrši.

Dajući svoje učinje o lepom, Kant smatra da lepo izražava i pokazuje ono što po zahtevima morala treba čovek da postigne, da ostvari. Tako on izjednacuje ljudsko stvaralaštvo sa stvaralaštvo prirode. Ono je vrh ljudskog duha.

Kantove misli u ovom spisu ne stvaraju odbleske njegovih refleksija o samom životu i ljudima onako kako ih je on video, shvatio i doživeo. Sve je to ovde izloženo lakim i zanimljivim stilom, što baš izuzima ovo delo od njegovih ostalih. Zahvatajući mnoga kompleksna pitanja ne samo iz oblasti estetskog doživljavanja čovekovog, već i sam moral i religiju. Kant nije mogao mnoga od njih da reši i da istinite odgovore sa kojima bi se i danas složili.

Posematrajući pojedine posebne pojave i manifestacije života i ljudi, on ih je uopšto, dajući im pritom značaj apsolutnog važenja. Način je grešio određujući prirodu i lik žene svoga doba. Ti njegovi nazori su sada samo delimično tačni, a neki od njih ne možemo uopšte prihvati. Netačna su i ona mesta u spisu, u kojima Kant govori o pojedinim narodima i rasama. On naročito pokazuje nerazumavanje za kulturu i istoriju istočnih naroda. To je svakako jedna od ozbiljnijih slabosti njegovih refleksija izneñih ovom delu. Ostušto i nepoznavanje istorije kao i neistorijsko prilaženje određenim pojivama, onemogućivalo je Kantu da sva svoja rasudjivanja o posmenutim problemima uspešno i naučno zasnuje.

Živojin Nikolić